

УДК 342.951:378.1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ
ОСВІТНЬОГО (НАВЧАЛЬНОГО) ПРОЦЕСУ
У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Смутьська А. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті наголошено на необхідності гармонійного розвитку освітнього і наукового потенціалу країни; визначено законодавчу базу вищої освіти, нормативну базу її реформування; надано визначення поняття «освітній (навчальний) процес» відповідно до різних інформаційних джерел; досліджено послідовність організації освітнього (навчального) процесу

Ключові слова: навчальний процес, освіта, вищий навчальний заклад, навчання, зміст освіти, положення про організацію навчального процесу.

Аннотация: В статье подчеркнута необходимость гармоничного развития образовательного и научного потенциала страны; определена законодательная база высшего образования, нормативная база его реформирования; дано определение понятия «образовательный (учебный) процесс» исходя из различных информационных источников; исследована последовательность организации образовательного (учебного) процесса

Ключевые слова: учебный процесс, образование, высшее учебное заведение, содержание образования, положение об организации учебного процесса.

Annotation: the article emphasized the need for harmonious development of educational and scientific potential of the country; defines the legal framework of higher education, reforming the regulatory framework; given the definition of «educational (learning) process» according to various information sources; investigated the sequence organization of educational (training) process

Key words: educational process, education, institution of higher education, training, content, provisions on the organization of educational process.

Обумовленість суспільного прогресу, соціальної рівноваги і гармонійного розвитку особистості рівнем розвитку освітнього і наукового потенціалу країни ставлять на порядок денний необхідність формування сучасної національної стратегії розвитку України, в якій освіта в цілому і вища освіта зокрема розглядаються як вищий національний пріоритет [1].

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про вищу освіту» [2] законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України [3] і складається із законів України «Про освіту» [4], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [5], Національної доктрини розвитку освіти [6] тощо та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Основними складовими нормативної бази реформування вищої освіти в Україні є: Конституція України, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти та Закон України «Про вищу освіту» [7].

Слід зазначити, що у працях учених в різні роки висвітлювались окремі аспекти реформування освіти, аналіз процесу управління вищою освітою та її якістю, питання стандартизації й фінансування ВНЗ тощо. Зокрема, проблематиці, пов'язаній з розглядом та аналізом нормативно-правової бази вищої освіти в Україні, присвячено численні праці таких вітчизняних учених як В. Астахов, Р. Валєєв, Л. Горбунова, С. Красняков, Н. Коломоєць, М. Курко, С. Мандрик, В. Огаренко, М. Степко, В. Філіпова та ін.

Окремі аспекти адміністративно-процедурної діяльності в освітній сфері розглядалися у працях О. Авдєєва, В. Опацького, І. Приходька, С. Свіжевської, О. Сороки, Ю. Фролова, С. Шевченко та ін. [8].

Деякі питання регулювання кредитно-модульної системи у ВНЗ розглядали В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, В. Венедіктов, В. Колпаков, А. Комзюк, А. Селіванов, О. Ярмиш та ін.

Проблема змісту освіти знайшла глибоке науково-теоретичне обґрунтування в концепції В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна, що може бути базою розробки змісту освіти у вищій школі. Вихідне положення концепції складається з того, що глобальна функція навчання – передача молодому поколінню змісту соціальної культури для збереження її (відтворення) і розвитку. Індивід стає особистістю в міру оволодіння цим змістом соціального досвіду. Єдиним джерелом, звідки береться зміст освіти, є культура в найширшому її розумінні. Соціальний досвід є сукупність способів діяльності, створених у процесі суспільно-історичної практики для відтворення розвитку суспільства і здатних стати надбанням особистості. І. Лернер та М. Скаткін обґрунтували чотири основних елементи змісту освіти: **інформація** (тут і далі виділення наше – А.С.), яка підлягає засвоєнню, тобто перетворенню в знання. Знання – це цілісна система відомостей, пізнання, які накопичені людством (...); **способи діяльності**, досвід їх здійснення (втілюється в уміннях і навичках суб'єкта, який засвоїв цей досвід); **досвід творчої діяльності**, тобто діяльності, у результаті якої створюється об'єктивно чи суб'єктивно нове (...); **досвід емоційно-ціннісного**

ставлення, який передбачає наявність знань, умінь, але не зводиться до них і полягає у формуванні ставлення суб'єкта до світу, діяльності, наукових знань, моральних норм, ідеалів. І доки таке ставлення не сформульоване, немає можливості говорити про вихованість. Поряд зі специфікою змісту різних елементів соціального досвіду вони розрізняються також за функціями, які виконують у творенні культури. Зміст освіти можна визначити як педагогічно адаптований соціальний досвід, педагогічно адаптовану систему знань, способів діяльності інтелектуального та практичного характеру, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, тобто систему чотирьох компонентів соціального досвіду, віддзеркалену у видах і галузях діяльності, утілених у навчальних предметах і програмах позанавчальної діяльності студентів [9].

Виховна робота у ВНЗ здебільшого характеризувалась лише із педагогічної точки зору.

Дослідження проблеми планування у навчальному процесі займались М. Барна, Ю. Борисова, В. Васильєв, І. Матіюк, однак головний акцент в їх працях був зроблений на аналізі основних положень планування.

Незважаючи на широке висвітлення проблем освітньої галузі, у частині вироблення концептуальних підходів до адміністративно-правового регулювання освітнього (навчального) процесу у ВНЗ України в сучасних умовах є нагальна необхідність.

У ВНЗ у моделі надання освітніх послуг можна умовно виділити три основних групи процесів: основні процеси, процеси управління і допоміжні процеси. Освітній (навчальний) процес є одним з основних. Навчальний процес – це надання освітніх послуг студентам під час навчання для отримання кваліфікації... [10, с. 63, 65].

У вищій школі процес навчання можна розглядати як спеціально організовану взаємодію суб'єктів пізнавальної діяльності, яка моделюється (визначаються її цілі, завдання, зміст, структура, методи, форми, мотиви навчальної діяльності студентів, функції навчання) для активного опанування студентами основами соціального досвіду, накопиченого людством у різних галузях науки з метою розвитку інтелектуальної, чуттєво-вольової сфер їхньої життєдіяльності, виховання потреби в самоосвіті, самовихованні [9].

Згідно зі ст. 47 Закону України «Про вищу освіту» [2] освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Освітній (навчальний процес) як система адміністративно-правових, організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному рівні вищої освіти під час підготовки фахівців та організації їх професійного

вдосконалення, передовсім здійснюється відповідно до Закону України «Про вищу освіту».

Навчальний процес у ВНЗ – це система науково-обґрунтованих організаційних, методичних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до стандартів освіти та гармонізованих з принципами формування Європейського простору вищої освіти (далі – ЄСПВО). Мета навчального процесу полягає у реалізації особистісного потенціалу людини, розвитку її творчих (креативних) здібностей, задоволення потреб особи і суспільства у підготовці компетентних фахівців, конкурентноздатних на національному та міжнародному ринках праці. Навчальний процес базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, ступеневості освіти, її наступності та неперервності, органічного поєднання освітньої та наукової діяльності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, громадських та релігійних організацій. Зміст навчання – навчальна інформація, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації. Зміст навчання формується на основі освітньо-кваліфікаційної характеристики та визначається освітньо-професійною програмою, структурно-логічною схемою підготовки, навчальними планами, робочими навчальними планами, індивідуальним навчальним планом студента, програмами навчальних дисциплін, нормативними документами органів державного управління України та університету. Графік навчального процесу визначає календарні терміни теоретичної та практичної підготовки, підсумкового контролю (екзаменаційних сесій), підготовки дипломних проектів (робіт), державної атестації, канікул. Згідно з чинним законодавством навчальний процес в університеті здійснюється українською мовою [11].

Згідно зі ст. 10 п. 4 Закону України «Про вищу освіту» [2] вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого навчального закладу і робочі програми, розроблені на основі освітньо-професійних програм. Робочі програми мають враховувати останні досягнення виробництва, науки, техніки і культури на сучасному етапі. Під час складання робочих програм необхідно забезпечити взаємозв'язок між дисциплінами спеціальності, а також перелічити теми, відведені на самостійне вивчення студентами вищого навчального закладу. У робочих програмах подають розподіл годин за видами навчальних занять, конкретний перелік лабораторних і практичних занять, зміст курсових робіт (проектів), список основних і додаткових літературних джерел, що рекомендуються студентам з кожної теми, а також форми контролю за роботою студентів.

Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації й вироблення практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності. Зміст фахової підготовки визначається фундаментальними навчальними дисциплінами спеціальності та спеціалізації; навчальними дисциплінами фахового спрямування. Фахова підготовка, виходячи зі ступневості вищої освіти, диференціюється за відповідними рівнями вищої освіти з урахуванням специфіки спеціальностей.

Належна організація освітнього (навчального) процесу забезпечується шляхом комплексного підходу до створення системи, що забезпечує навчальний процес, а саме ретельним формуванням науково-педагогічного складу ВНЗ (кадрове забезпечення), використанням новітніх технологій навчання, постійним оновленням бібліотечних фондів, навчально-методичного забезпечення, вивченням іноземних мов, матеріально-технічним оснащенням структурних підрозділів навчального закладу [12] тощо.

Щодо кадрового забезпечення, то в нашій країні професія «викладач вищого навчального закладу» не конституційована:

- немає документа державного зразка на право викладання у ВНЗ;

- не зазначено вимоги до спеціальних знань, умінь та способів викладацької діяльності;

- не визначено групи спеціальностей щодо освіти, зі складу яких можливо було б формувати педагогічний корпус різних ВНЗ тощо.

Отже, кваліфікація викладача ВНЗ, як правило, складається з кваліфікації спеціаліста в конкретній галузі наукового та фахового знання, а у випускників педагогічних ВНЗ – також з педагогічної кваліфікації в організації живої взаємодії студентів та педагогів.

У чинній системі управління якістю документами, які регламентують сам освітній (навчальний) процес та контроль якості набутих знань, є положення про організацію навчального процесу (в частині дотримання технології навчання), положення про моніторинг якості навчального процесу і, (...) положення про моніторинг якості освітніх послуг [10, с. 77].

Положення про організацію освітнього (навчального) процесу (далі – Положення) затверджується вченою радою вищого навчального закладу відповідно до законодавства.

Положення розробляється зокрема на основі таких нормативних документів:

- закони України «Про освіту» від 23.05.1991 р. №1060-ХІІ [4], «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII;

- постанови Кабінету Міністрів України «Питання стипендіального забезпечення» від 12.07.2004 р. № 882, «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 26.04.2015 р. № 266;

- накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих навчальних закладів освіти» від 15.07.1996 р. № 245), «Про особливості формування навчальних

планів на 2015/2016 навчальний рік» від 26.01.2015 р. № 47;

- наказ Міністерства освіти України та Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Положення про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06.06.1996 р. № 191/153;

- нормативні документи ВНЗ: Статут, Правила внутрішнього розпорядку, Положення про систему забезпечення якості вищої освіти (систему внутрішнього забезпечення якості), Положення про студентське самоврядування, Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників, Положення про планування роботи, звітування й оцінювання науково-педагогічних працівників, Положення про інформаційний супровід веб-ресурсів, Положення про екзаменаційні комісії, Положення про електронне (дистанційне) навчання, Положення про підвищення кваліфікації та стажування, Регламент Вченої ради ВНЗ тощо.

Важливим і визначальним етапом організації навчання у ВНЗ є процедура ліцензування і акредитації.

Згідно зі ст. 24 п. 1 Закону України «Про вищу освіту» [2] освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться вищими навчальними закладами, науковими установами (для підготовки фахівців ступеня доктора філософії) на підставі ліцензій, які видаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України згідно з цим Законом.

Згідно зі ст. 43 п. 1–3 Закону України «Про освіту» [4]

1. Вищими навчальними закладами є: університет, академія, інститут, коледж.

2. З метою визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю та на певному рівні вищої освіти, що відповідає стандартам освітньої діяльності, такі юридичні особи проходять процедуру ліцензування.

3. З метою підтвердження якості освітньої діяльності за певною спеціальністю та на певному рівні вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, вищі навчальні заклади мають право проходити процедуру акредитації освітньої програми, за якою вони здійснюють підготовку фахівців (ст 25 п. 1 Закону України «Про вищу освіту» [2] вищий навчальний заклад, який бажає акредитувати освітню програму, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої діяльності стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю.)

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» [2] з 1 вересня 2015 року засновникам вищих навчальних закладів рекомендується врахувати зменшення обсягу одного кредиту ЄКТС до 30 годин і зменшення максимального навчального навантаження науково-педагогічного працівника до 600 годин (не збільшуючи кількість працівників), що поступово зміщує акцент на самостійну роботу студента, а роль викладача дедалі більше набуває рис не активного учасника освітнього процесу, а своєрідного консультанта.

Крім того, у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про вищу освіту» Міністерством освіти і науки у 2014 році скасовано кредитно-модульну систему організації навчального процесу у ВНЗ, яка ґрунтувалася на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Згідно із положеннями нового Закону України «Про вищу освіту» питання організації навчального процесу відносяться до компетенції університетів, є складовою їх академічної автономії. Водночас МОН звертає увагу на необхідність використання у повному обсязі Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та її ключових документів (Інформаційний пакет/каталог курсів, Аплікаційна форма студента, Угода про навчання, Угода про практичну підготовку та зобов'язання про якість, Академічна довідка, Додаток до диплома) та інструментів відповідно до вимог Довідника користувача СКТС 2009 року, як це передбачено Наказом Міністерства освіти і науки України від 16 жовтня 2009 року № 943 [13].

Таким чином, як бачимо, навчальний процес у ВНЗ організовується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гуманно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1806020362051/pravo/pravove_regulyuvannya_naukovoyi_naukovo-pedagogichnoyi_innovatsiynoi_osvitnoyi_diyalnosti.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

4. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 року №1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року № 1977-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
6. Національна доктрина розвитку освіти від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
7. Курко М.Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: автореферат дис. ... на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук: спец.: 12.00.07. – Х., 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvitata.com/osvita-ta-nauka/administrativno-pravove-reguluvannya-vischo-osviti-v-ukra-ni.html>.
8. Губерська Н.Л. Основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання адміністративно-процедурної діяльності у сфері вищої освіти в Україні // Адміністративне право і процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-11-2015/item/431-osnovni-etapy-rozvytku-normatyvno-pravovoho-rehulyuvannya-administrativno-protsedurnoyi-diyalnosti-u-sferi-vyshchoyi-osvity-v-ukrayini-huberska-n-l>.
9. Зміст освіти у вищій школі. Сутність процесу навчання у вищій школі. Принципи, методи та засоби навчання у ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pedagogy-h.blogspot.com/2013/11/2.html>.
10. Управління якістю освіти у вищих навчальних закладах [Текст]: навч. посіб. у 2 ч.: Ч. 1: Теоретичні засади формування систем управління якістю надання освітніх послуг / кол. авт.; за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 136 с.
11. Положення про організацію навчального процесу в університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khnu.km.ua/root/dept/nmv/res/1.pdf>.
12. Бошицький Ю.Л. Удосконалення навчального процесу, модернізація наукової роботи та впровадження інформаційних технологій – пріоритети Київського університету права НАН України у 2012/2013 навчальному році // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_3/4.pdf.
13. Щодо скасування обов'язковості кредитно-модульної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.gov.ua/?p=558>.